

Beszélni a teremtés nyelvén

BÁLINT PÉTERREL BESZÉLGET VALASTYÁN TAMÁS

– A rendszerváltás után plurálissá váló irodalmi nyilvánosság ugyan rengeteg kritikával illelhető – pl. azért, mert a különböző befogadói közösségek tagjai nem nagyon figyelnek oda más közösséghez tartozó társaik produktumaira, véleményeire –, azt én mindenképp pozitív fejleményként értékelem, hogy ez a nyilvánosság vertikális szerkezetiségéből horizontális szerveződésűvé vált. Ami azt jelenti, hogy számos értelmezői közösség jött létre eltérő affinitások és értékorientációk mentén. Mindez az előbb is említett hiányosságot leszámítva lehetővé teszi az irodalmi tér egészséges szegmentáltságát. Te hol helyeznéd el magad ezek között a távoli befogadói szigetek között, hol látod az életművedet ezen a horizonton? Kérdezem mindezt annak a tudatában, hogy az alkotói magányt mindig is termékenynek érezted és tartottad.

– Kérdésed számtalan más kérdést vet fel és számtalan irányban elágazik. Azzal kezdeném, hogy egészen világos volt számomra, már az *Örvény és Fúga*, az első regényem írása idején is, hogy az a fajta irodalomszemlélet, regényteremtés, amit én a magaménak vallok, az bizonyos értelemben előre fogja vetíteni a kiszorultságomat, a kánonokon, közösségeken való kivüllevésemet. Mire gondolkodok? Amikor nagyon fiatalon, 1986-ban megismerkedtem Szentkuthy Miklóssal, nem véletlenül ismerkedtem meg vele. Vagy Füst Milánnal. Hiszen mind a kettő a magyar irodalom birodalmában egy-egy nagy mérföldkő, egy-egy nagy magányos, önmagába zárt, mondhatnám azt is, megismételhetetlen jelenség. Persze minden valódi író és költő megismételhetetlen és valami módon vagy éppen a saját módján magányos. De bizonyos vonzalmak, bizonyos regénytechnikák nem feltétlenül befogadhatók a magyar irodalom számára. Füst Milánt egészen sokáig irodalmi bohócnak tartották, sokan mai napig is kétségbe vonják azt a fajta jelentős voltát, amelyet mások neki tulajdonítanak, és hát azon a véleményen vannak, hogy naplóíró volt, ami egyébként önmagában sem kevés teljesítmény. Hisz ha belegondolunk, a nagy francia irodalomban is számtalan nagy író tudnánk megnevezni, akit ma már nem is ismerünk szinte más tevékenységéről, mint a naplójáról vagy a levelezéséről. Bármennyire is fájdalmas egy filozófusnak ezt hallani, de hát Voltaire-t ma már igazából mégiscsak a levelei miatt szeretjük. Ugyanezt mondhatjuk Amielről, a nagy naplóíróról, ma már senki nem olvassa, csak legfeljebb a naplóját. Vagy ha Rousseau-t ma valamiért olvassák – a többségre gondolok –, nem a filozófiai műveit fogják olvasni, hanem a *Vallomásait* vagy *A magányos sétáló álmódzásait*, tehát a nagy szembesüléseit, a naplóját.

– Bár mind Voltaire, mind Rousseau levelei és vallomásos művei sem mentesek a filozofikus jellegtől.

– Én nem is ezt mondtam, pusztán csak annyit, hogy ezért olvassák. De hogy visszatérjek Szentkuthyhoz: ő pedig egy olyan hihetetlen olvashatatlan, némely kegyetlen kriti-

kusa szerint irodalmi tohuwabohu, tehát irodalmi szörnyeteg, akin képtelenség, mint egy kásahegyen, átrágnia magát az olvasónak. A most megjelent interjúkötetében olvasom, hogy valamikor a *Prae* megjelenésekor megkérdezte tőle egy újságíró: mondja, Szentkuthy úr, nem gondolt-e arra, hogy az olvasók ezt a művet képtelenek lesznek elolvasni? De, gondoltam, mondta Szentkuthy, nem is azért írtam, hogy én olvasható legyek. Tehát ennek a játéka mintegy önmagában bizonyítja azt, hogy tulajdonképpen az ember – különösen Szentkuthynál, de ez némileg rám is igaz – egészen fiatalon eltervez magában egyfajta irodalmi jövőt, eszményt, és ehhez vagy képes tartania magát, vagy összeomlik.

No tehát, valóban igaz, amit te mondtál, nagyon korán felkészültem arra, hogy bizonyos értelemben egy belső magányban, egyfajta magányos létezésben alkossak. Nem igyekeztem semmiféle irodalmi vagy uram bocsá, politikai táborhoz tartozni, nem igyekeztem zászlós vagy honvéd lenni semmiféle szekértáboron belül. Aminek persze az a következménye, hogy az ember, ha nem tartozik semmiféle szekértáborhoz, akkor persze nem nagyon kerül be egyik kánonba sem. Aczél Géza barátom szokta mondani néha, úgy látszik, fiú, te az örökkévalóságra játszol. Azt gondolom, hogy az irodalom, különösen a regényírás nagy magányos játék, nagy magányos küzdelem. Számomra, némi iróniával mondhatom, mindig is szimpatikus volt, mondjuk, a hölderlini toronyba zárttság, persze nem az örülete, hanem maga a léthelyzet. De ugyanilyen szimpatikus volt Montaigne valóban toronyban való belső monologizálása, belső filozofálása, a világtól való elzártsága. De ugyanilyen klasszikus és gyönyörű, heroikus példa számomra a máig méltatlanul, nem kellően a rangján kezelt Gulyás Pál sorsa, aki pedig a maga debreceniségébe elzárva élte az egész irodalmi életét.

– *Ennek a torony-metaforikának, magányos léthelyzetnek némileg ellentmond persze az, hogy te azért igen kiterjedt és széles körű kapcsolatokat ápolasz különböző művészi- és tudományterületek képviselőivel, szobrászokkal, festőkkel, antropológusokkal. És ez a viszonyrendszer nem pusztán instrumentális, hanem nagyon is áthatják az alkotói erők.*

– Hát persze, azért nem vagyok én teljesen örült vagy bolond, hogy pl. ezt a fajta Gulyás Pál-féle Debrecenbe zárttságot felvállaljam. Az, hogy számos területen igyekszem magam kifejezni, tehát nemcsak a regényírással vagy a naplóírással, hanem meseirodalommal, mesekonferenciák szervezésével is foglalkozom, számos képzőművészről, festőről, filmesről Kass Jánostól kezdve Kondorig s Gulyás Gyuláig írok, nos erre azt mondhatnám, hogy a magányosságomban megtehetem azt, hogy átlépek mindenfajta vadászterületet. Tudod, ez a vadászterület azt jelenti, hogy egy-egy szakma, egy-egy tudományág jelentős képviselője úgy érzi, neki joga van valamire azt mondani: ez az én vadászterületem, és arra senki sem merészkedhet. Nyilvánvalóan mindenki ragaszkodik a saját maga kis disznóóljához. Én ezeket az előjogokat bizony nem szoktam figyelembe venni, mindenfajta határt átlépek, és szépíróként nyugodtan írok zenéről, képzőművészetről, filmről, antropológiáról, meseelméletéről, uram bocsá, még filozófiáról és esztétikáról is. Néhány éve szeretek bizonyos erdélyi falvakba járni, hogy megismerjem a hagyományos közösséget, mesemondó közösséget, néptánc közösséget. Mindez persze a magánynak az oldása, bizonyos értelemben a tágítása is. Ez a fajta sokszínűség számomra nagyon is elviselhetővé teszi ezt a magányt.

Viszont nem szeretném megkerülni még az első kérdéset, hogy hol helyezném el magam, hol látom a helyemet az irodalmi életben. Azt mondhatom erre, hogy én egy olyan prózaíró vagyok, aki számára, és itt utalhatok Csokonaira, fontos az európai műveltségre nyitottság, fontos a Rousseau-féle természetimádat, természetszemlélet, nem véletlenül szerettem bele az erdőbényi házamba, illetve a Zemplénbe. Fontos továbbá a szellem mozgása, a szellemi emberekkel való együttlét, hiszen te tudod a legjobban, hogy éppen a veled egykorúakkal, a harmincasokkal igen sokat kutattam együtt levelezést és napló-elméletet, különböző meseelméleteket. Úgyhogy az a fajta író vagyok, aki a művészet egészében próbálja kifejezni magát, és kevésbé érdekli a napi siker, a napi eseményekhez való kötöttség. Éppen ezért nem is igyekszem bizonyos folyamatokban részt venni. Noha a napi helyzetről megvan a magam morális, egyéni elképzelésem, kíméletlen kritikám.

– Ezek a kritikus vélemények, elképzelések ugyanakkor a regényeidbe vagy moralizálás formájában vagy a hőseid jellemábrázolásán keresztül bekerülnek.

– Igen, ezek részben bekerülnek a szövegekbe, persze csak áttételesen. Egyébként sincsen értelme annak, hogy az ember ide vagy oda tartozónak mondja magát. Fantasztikus volt most – hogy legutóbb éppen Somlyó György hozzám írt leveleiről írtam a Debreceni Disputába – újraolvasni azt, amit nekem egy interjúban mondott, hogy az irodalom birodalmában nemcsak egy királynak van helye, a valóban jó írók nem kiszorítják, nem meggátolják egymást. A baj akkor van, ha félművelt vagy kevésbé tehetséges írók elkezdik a másikat kiszorítani vagy háttérbe szorítani, hiszen abban a pillanatban egyfajta zavar keletkezik. Én azt látom ma, hogy nagyon sok kiskirály, kismester próbál zavart kelteni az irodalom birodalmában, nagyon sok kismester próbál jelentős figurákat kizárni, kitoloncolni, kiebrudalni ebből a birodalomból. De legyünk őszinték, ebben a birodalomban senkinek nincs akkora ereje, hatalma, hogy hosszú távon bárkinek az érvényesülését, elismerését fel tudja függeszteni.

– Ráközelítve két új regényedre, a 2005-ös Egy kretén vallomásaira és a 2006-os Tarvágásra, ezekben eddigi írói mentalitásod két jellegzetessége, a könyv imádata, a könyvtár belső tere és végtelene, illetve a természet iránti rajongás intenzitása kristályosodik ki oly módon, hogy az előbbi tulajdonság inkább a 2005-ös könyvben tűnik fel szervezőelvként, míg az utóbbi a Tarvágást egyéníti. Hiszen a Kretén egy irodalmi titkár vallomásainak csokra, aki egy professzor könyvtárának rendezésére kap megbízást, míg a Tarvágás Tokaj-Hegyaljának mágikus hevületű leírása és már-már mitikus kerekbe helyezése, a természet és az alkotó ember kapcsolatának újrafogalmazása. Persze azért nem lehet ilyen rigorózusan elválasztani a két művet, mert pl. a professzornak épp a Hegyalján van egy háza, míg a Tarvágás narrátora egy filosz. Ilyen értelemben akár pár-regényekről is beszélhetünk.

– Amikor megjelent a *Noteszlapok* című esszégyűjteményem, akkor Gorilovics Tivadar, a francia irodalom professzora azt mondta, hogy mindenkinek megvan a maga elképzelt földi mennyországa, Bálint Péternek a tágas könyvtárszoba, sok-sok ezer kötetével, egy hatalmas íróasztal, rajta a sok-sok felhalmozott könyvvel, három irkával, egyikbe regényét, másikba naplóját, a harmadikba az éppen aktuális esszéjét írja, és a falon persze sok-sok festménnyel: ez az én mennyországom. Azt kell mondanom, különösen az ötvenhez közelítve, hogy a legjobb barátaim ezek a könyvszerzők voltak. Ez nem egy irodalmi

kötelességből mondott mondat, hanem ezek a szerzők valóban azok a fajta szellemi barátok, akikkel érintkezhettem. Hiszen azt kell mondanom, hogy a szocializmusban megélt évtizedek számomra iszonyatosan nyomasztóak voltak (pl. a polgári családi veszteségből és a gimnáziumi tanárságomból kifolyólag), és a szüleim nem különösen magasán fizetett értelmiségiek voltak, ennél fogva tizennégy éves koromtól megvonva magamtól olykor még a menzára vagy uzsonnára kapott pénzt is, gyűjtöm a könyveket. A könyvtárban való mozgás, az mindig egyfajta idő- és térbeli utazás. Soha nem látott évszázadokon átívelődés, a hétköznapi ember számára alig-alig feltárható, történelmi korokban való elmélyülés.

Ne felejtse el, magyar-történelem szakon végeztem, ahol már akkoriban is rengeteget kellett olvasni, kiváló, máig világhírű történész professzoraim voltak Sarkadi Jánostól kezdve Niderhauser Emilig, s folytathatnám a sort egészen rendkívüli figuráig (a franciás Gorilovics Tivadartól a görögös Tegyei Imréig), akik persze nagyon becsülték azt az egyetemistát, aki sokat olvas. És hát nagyon büszke voltam rá, hogy egyetemista koromban már olyan könyvtáram volt egy bizonyos antikváriusnak köszönhetően (majdnem egy olyasfajta antikváriusról van szó, mint John Cooper Powys *Wolf Solent*-jében Malachiás, az a fajta könyvtáros, antikvárius, aki a világ titkaiba beavatott), hogy a tanárainak is kölcsönözhettem. A könyvtár számomra a világ egész titkát, a felfedezhetőségét, egységét, rekonstruálhatóságát is jelenti, melynek minden egyes kötetébe való elmélyülés egy másik helyzettel, egy másik magammal, egy másik énemmel való szembesülést kényszeríti ki nap mint nap. Mi sem szerettem volna fiatal koromban jobban lenni, mint egy könyvtárban egy nagy professzor melletti titkár, aki bizonyos szellem vezetés mellett ismerkedik meg a világgal. Nem véletlen a *Kretén*-ben az irodalom professzor és a titkára kapcsolata, ez bizonyos értelemben leképzése a *Búvópata*kban megjelenített mester és tanítvány viszonyoknak.

Egy olyan mesterről van szó, amelyre egyre kevesebben vállalkoznak a mai professzorok közül, hiszen a mai professzorok többnyire csak professzorok, és senki nem vállalja fel azt a felelősséget vagy odaadást, hogy a tanítványának a szellemi, lelki vezetője legyen. Úgyhogy néhány alkalommal megpróbáltam ezt a dolgot eljátszani, de tulajdonképpen soha sem sikerült elérni, hogy a klasszikus mester-tanítvány viszonyt, a szellemvezető és a szellemvezetett viszonyát eljuttassuk. Miután nekem sokáig nem volt egy olyan szellemvezetőm, akire rá mertem volna bízni magam, ezt pótolni kellett valami módon, s ezt a könyvszerzőkben találtam meg. Sokáig André Gide volt, később Németh László, aztán mentem tovább, lehetett Hamvas Béla és Szentkuthy, Margarite Yourcenare és Martin du Gard, aztán Rousseau és Blanchot a „mesterem”. De éppígy volt Brueghel és Brancusi, Mozart és Bach, akikhez én úgy viszonyultam, hogy az életemben, ha elkezdtem pl. valakit olvasni, akkor igyekeztem szinte teljesen elolvasni tőle mindent, illetve mindent, amit róla írtak. Így volt pl. nagy kihívás Szentkuthy, akít úgy kellett olvasni, hogy egyszerre olvastam az ő műveit és azt az irgalmatlan mennyiségű irodalmat, művészetet, filozófiát és tudományos ismeretet, amelyet ő maga is magába szippantott.

– Az Egy kretén vallomásainak nem titkolt ambíciója a kádárista valóság nyílt, konzisztens újrafogalmazása. Teszi mindezt a sorslehetőségeiben immáron torzult kisember, a kretén szemszögéből, aki egyrészt nem hajlandó elfogadni a szocializmus utáni új korszak kihívásait és játékszabályait, másrészt viszont igenis vágyik, sőt apellál egyfajta sorskiteljesedésre, hiszen nem kis nyelvi erudícióról és emlékezésbeli tehetségről

tanúságot téve vallomásos naplót ír. Mármost én a torzult lét- és magatartásmód, azaz a kreténség, valamint a vallomás őszinte, nyílt, mindig a másik instanciáját tekintetbe vevő jellege között feszültséget érzékelek. Szeretném, ha ezt megvilágítanád nekem.

– A kreténséget nem a szótári, biológiai értelmében kell használni, amely szerint a kretén egy agyilag károsult, majdhogynem retardált jellem. Ennél azért egyszerűbb a helyzet. Sokat gondolkoztam a címen, persze volt olyan kritikus, aki észrevette rögtön, és egyébként én magam is utaltam a szövegben erre, hogy a kretén inkább az élheterlen, a világban megkapaszkodni, a világ érdekeharcait elviselni nem tudó, a kismizett, a nyomoronc, a kisöpört értelmiségi egzisztenciát jelenti. Nagyon-nagyon sok ilyen értelemben vett kretén vesz bennünket körül. Gondolkoztam az idiótán, a hülyén, a baleken, a jámboron, de egyik sem fejezi ki azt az iszonyatos kiszolgáltatottságot, kivetettséget, pokolt-megjártságot, beilleszkedni-nemtudást, amit a kretén. Aki egy kicsit persze önmaga is tehet saját sorsáról, de a társadalom nem is nagyon tudja őket beszípkázni. Csak röviden utalnék arra a sok-sok egzisztenciára, aki ebben a nagyon is haszonelvű világban képtelen megtalálni a helyét. És könyvtárban gondolkodik, képzőművészetben gondolkodik és suicid magatartásban gondolkodik. Van, aki azt mondja, hogy hihetetlen, már-már bernhardi kegyetlenség van a regény szövegében.

– *Ha már Bernhardot említetted, az ő különböző társadalmi, nemi, egzisztenciális szerepek mátrixában vergődő hőseinek többnyire van egy markáns, csak rájuk jellemzően meghatározható tulajdonságuk vagy mániájuk, mondjuk, pl. a tökéletes hallás és a tökéletes zenemű létrehozása, amihez erősen ragaszkodnak, és e mániákus ragaszkodás közben szembesülnek önmagukkal, a közösséggel, amelyben élnek. Leszámolnak egy csomó mindennel magukban és a szűkebb, tágabb közösségükben is. A Kretén is ebben az értelemben tekinthető a leszámolások, szembesülések könyvének.*

– Valóban egyfajta nagyon kegyetlen szembesülést, leszámolást igyekeztem megteremteni ebben a regényben. Sokat írtam a bohóc szerepéről Brueghel kapcsán vagy a XX. századi művészetekben, a bohócról, akinek nincs semmije, éppen ezért nem megfélemlíthető, aki nem áll be sehova, éppen ezért nem megszarolható, aki borzasztóan érzékeny a saját függetlenségére. Nos a kérdés az, hogy a hős, ez a kretén hogyan szembesül a saját maga valóságával. Polgári világból származik, mint én, de egyáltalán nem azonosítható a *Kretén* titkár figurája velem – ez egy másik tévedés eloszlatása –, viszont mégis a saját maga nagypolgári miliójából, elképesztő műveltségű családból származása okán, hiszen az apja agykutató professzor, az anyja is orvos, nagy könyvtárral, nagy képtárral, tehát az összes ideám persze megjelenik, nos, ilyen milióból kikerülve, egy anyai elfojtás, elnyomás alatt élve kell szembesülnie önmagával. És itt is jelezném neked, hogy nagyon nagy probléma számomra az anya mint genitrix, az anyaissten problémája, amely egyfajta állandó hatalommal való viaskodásra, egy mitikus, rituális szertartásra emlékeztet, és mindez kegyetlenül jelenik meg a regényben. Ugyanakkor ott van a másik oldal is persze, az apa mint tekintély, aki szintén agyonnyomja a gyereket. Volt ezzel persze már így más is, hogy egyszerre szenvedett az anyai és az apai hatalomtól. Számos olyan író ismerek, pl. a svájci Chessex-et, de a magyar irodalomban is ismeretes az apa, aki azt mondja, gyere csak ide, a dolgozószobába. Ismeretes a protestánsoknál – utalhatok Bergman filmjeire – az az örök rettegés, amikor a gyermeknek szembe kell néznie az apai szigorról, apai fenytéssel. Mindennek a világhírű példája Martin du Gard *A Thibault* családja,

amelyben a fiatal Jacques-ot az apja – igaz, hogy ő katolikus, de hát nem véletlen, hogy az apa a protestáns fiúval való barátsággal vádolja meg a fiát – elküldi a javítóintézetbe büntetésképpen. Ez a fajta atyai kegyetlenség számomra egyszerre probléma a genitrix, az anya istenszerűsége, a mindent agyonnyomó, a mindenek felett uralkodni akaró problémájával.

Tehát a *Kretén* egyrészt egy lélektani, ha úgy tetszik, egzisztenciális leszámolás, elszámolás, szembenézés azzal, hogy egy magamfajta könyvmoly, filosz hogyan kénytelen szembesülni azzal, hogy a valóság, a haszonelvű világ elhúz mellette, eltiporni igyekszik őt, semmiféle értékét nem tartja értéknek. Másrészt leszámolás az anya- és az apa-képpel, harmadrészt pedig egyfajta leszámolás azzal, hogy ugyan miféle polgári világot, gondolkodást, toleranciát, sokféleséget, sokszínűséget építettünk mi magunk körül ki, illetve milyen egzisztenciális hazugságok, élethazugságok vesznek bennünket körbe. És amikor ezzel az 1990 után újra kialakuló polgári világgal szembesülünk, akkor egyrészt kénytelen vagyok szembesülni a saját polgári világról szőtt illúzióimmal a tragédiájával – csak megemlítem, hogy milyen iszonyatos sokkot váltottak ki Fassbinder vagy Almodóvar filmjei ebből a hazug világból. Vagy milyen hazugságjátékokat ismerhetünk meg Saramago vagy Bernhard műveiből is. Ők a saját hazájukban szembesülve a saját kultúrájukkal, a saját polgári világuk hazugságaival, egy-egy szereplőn keresztül, mondjuk, Saramagónál a *Ricardo Reiss halálának* évében Brazíliából tér haza a főhős és úgy szembesül a portugál harmincas évek végének hazug és kegyetlen társadalmi valóságával, vagy éppen ott van Bernhard *Kioltásának* a főhőse, aki Rómából nézi a saját maga osztrákságát. Nos, van bennem késztetés arra, hogy ilyen kegyetlen módon szembesítsem a mindegy hogy milyen ideológiához, szimpátiához ragaszkodó értelmiséget és polgárságot a saját magunk ilyen módon épített hazugságaival.

Egyszer kritikusokkal, barátokkal erről a regényről beszélgetve az a téves képzet vetődött fel, hogy akkor most le kellene számolni magának a polgári világnak a létezésével? Az összes eredményével? Nem, nem. Nem a polgári világgal kell leszámolni, hanem azokkal az élethazugságokkal, amelyeket köré szövünk, azokkal a teljesen követhetetlen ideológiai, emberi, morális hazugságokkal, amelyek minket, értelmiségieket is jellemeznek. A legszomorúbb számomra az az élmény volt, amikor ezt a *Kretént* írtam, hogy a magyar értelmiség veszítette el az erkölcsi kiindulópontját, az erkölcsi normáját. És feladva a maga értelmiségi szabadságát, sokszínű gondolkodását, felelősségét, tulajdonképpen iszonyatos árulást követett el – elsősorban önmaga ellen. A saját maga hagyományos értelmiségi szerepével szemben. Ami viszont hihetetlen értékzavart okoz mind az irodalomban, mind az esztétikában, mind a filozófiában. Mindenki a saját maga kis aljas hazugságaihoz próbálja alakítani az általa olvasottakat, az általa előranciaigált filozófusokat, esztétákat, moralistákat, művészeket.

– Ezek nagyon súlyos szavak, és sok tekintetben igazad is lehet, de e kérdés mérlegelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni az értelmezésnek, az olvasásnak azt a sajátosságát, hogy mindig a saját előítéleteinket, előzetes létfeltételezettségünket mobilizáljuk, vonjuk játéktérbe minden megértés során. Ugyanakkor ezek az általad említett élethazugságok véleményem szerint a természettel való viszonyban bizonyos módon és értelemben feloldhatók. Számomra a Tarvágás éppen egy ilyen irányú kísérletként olvasható.

– A *Tarvágás*nak nem titkolt helyszíne az a kis falu, amelyre néhány évvel ezelőtt rátaláltam. Erdőbénye a Zemplénnek az egyik legszebb, leghagyományosabb kis faluja, hegyekkel, erdőkkel körülvéve. És megadott az a kegy – a kegy szót vehetjük a teljes értelmében, mert mindez kegyelem is volt a számomra –, hogy vehettem egy parasztházat, körülötte egy hatalmas nagy kerttel. Amely számomra, amikor megláttam, egyből felidézte az *Örvény és Fűgában* megjelenített nagyapai „birtokot”, a maga paradicsomi állapotával, és úgy gondoltam, hogy itt létrehozom a magam „földi paradicsomát” a millió fával, bokorral, virággal. Mindezt együtt műveljük a feleségemmel. Ez azért is volt fantasztikus, mert a magánynak egy másik fajta állapota, amikor nem a könyvtárszobában vagy magányos, hanem egy faluban, amelyről tudni kell, hogy éppúgy, mint az összes más faluközösségekben, a globalizáció azzal is jár, hogy a faluközösségek hagyományos életformáját teljesen fellazítja, átalakítja. Noha nem lehet megállítani, nem lehet konzerválni bizonyos hagyományokat, azért az mégiscsak elképesztő és megdöbbentő volt számomra, hogy a globalizáció milyen iszonyatos fokon robbantja szét a közösségeinket. Na szóval ebben a falusi milióban, a felújított parasztházban és a körülötte lévő kertben, a Zemplén csodálatos ósvadonában sikerült a magam számára leképzett Rousseau-mániát, természetbefordulást megvalósítanom. Nagyon közhelyszerű, toposzszerű lenne azt mondani, hogy a természet nem hazudik, őszinte, hiszen pontosan tudjuk, hogy a természetben hihetetlen vad, kegyetlen törvények vannak, a természet bőséggel ad és bőséggel elvesz, bőségesen teremt és pusztít, és hagy is pusztulni. És az is toposz lenne, ha azt mondanám, hogy a társadalomban érdekharok vannak, a természetben meg csak fajfenntartási harcok vannak.

– *Én sem pusztán erre gondoltam, hanem valami olyasmire, hogy a természettel való viszonyunk kialakításánál a természet nem ad teret és lehetőséget nekünk, hogy színleljünk, mint ahogy Goethe írja, a természet „körülölel bennünket, sem kilépni nem tudunk belőle, sem közelebb férközni hozzá”. Hogy az egyik kedvenc fordulatoddal éljek, arra szorít bennünket a természet, hogy nyílt kártyákkal játsszunk vele.*

– Az én esetemben pusztán arról van szó, hogy számomra a megteremthető „földi” paradicsom az a hely, amelybe belehelyezve magamat másféleképpen emlékezhetek. Másféleképpen gondolkodhatok a saját valóságomról és környezetemről. És mint az almafa alatt ülő főhős vagy valaki, elkezd ránézni, rálátni a falura szó szerint, ez a rálátás azt mutatja, hogy a kívülállás, a – jó értelemben vett – felülállás enged tájékozódni. Egyrészt a körülöttem széteső falusi világról, másrészt a körülöttem széteső értelmiségi létről, az életunságba egyre jobban belesüllyedő létről. Ez egyébként Sartre-ot idézi fel bennem, ti. nem Freudnak az a gondolata érdekes ebben a tekintetben, hogy mi is a művészet, vagy hogy milyen elfojtásaink vannak, hanem Sartre, aki nagyon korán szembesített bennünket azzal, hogy a legveszélyesebbek a saját magunk hazugságai, az önhazugságok. Hogy addig mondunk valamit magunknak, hogy az így van, míg magunk is elhiszük, hogy úgy van. Ezek csapdák, öncsapdák. Na most ez a városból a természetbe történő kivonulás – amely persze régi mániája a XVIII. századtól kezdve a kultúrának, gondolj bele, hogy az általad szeretett német irodalmárok, filozófusok mindig a természetszeretetről beszéltek, de említhetném éppen Csokonai vagy Fazekas természetimádatát, a botanikát, a gombászatot, a gyógyfüvek hatását – ez egy olyan fajta varázst teremtett bennem, hogy én magam is próbára akartam tenni magam, hogy könyvtármélyi filozófként tudok-e növényekre vigyázni, fákat gondozni. És én, aki korábban nevettem kertészeken, akik beszéltek a virágokhoz,

a rózsákhoz, a hagymához, a fákhoz, most már ezek számomra teljesen természetes emberi gesztusok, nem pedig megmosolyogni való dolgok.

Újra kellene gondolni, éppen a XXI. században, Assisi Szent Ferenc tevékenységét, akiről ha megkérdezel valakit, miként lehetséges az, hogy beszél a madarakhoz, akkor mindenki egyfajta mitológiát vagy legendát sejt, holott csupán arról van szó eredetileg, hogy a teremtés az maga a kinyilatkoztatás nyelve. Tehát ha mi, emberek, egyfajta bábeli nyelvzavarban élünk is, valóságosan és szimbolikusan, nem tudunk egymással szót érteni, sőt egymás létezését igyekszünk felfüggeszteni, akkor azt kell látni, hogy Szent Ferenc korában is előfordult ez a fajta nyelvzavar, és azért tud Szent Ferenc beszélni a madarakkal, mert miután ők is a teremtés részesei, ezért a teremtés nyelvét beszélnek. Ez a fajta teremtés nyelvén való beszélés, ez számomra nagyon fontos momentum.

